

Kooperatiflerde Sermaye Sorunu

Ecz. Işık BOYACIĞILLER *

Kuruluşundan bu yana pek çok sorunla karşılaşarak bu güne gelen Eczacı Kooperatiflerinin gündeminden hiç eksik olmayan bir konu vardır. Sermaye ve Finansman konusu. Kooperatiflerimiz kendilerine öncelikli çalışma konusu olarak dağıtım, yani ecza depoculuğu işini seçmişlerdir. Bu işi yaparken de temel ilke olarak «tüm ortaklarının tüm ilâç gereksinmelerini sağlamayı» benimsemişlerdir. Bunun için ise yeterli büyüklükte bir kaynağa sahip olmak şarttır. Bu kaynak kooperatifimizde şöyle oluşmaktadır:

— Ortaklık payı: Ortak başına 30.000 TL olup, Kooperatifler Kanununun kabul ettiği en yüksek miktardır. Yani hazırlanan ancak Danışma Meclisinin süresi içinde görüşemediği için kadük olan yasada bu rakam 300.000 TL idi. Eski yasanın 1969 yılında hazırlandığı dikkate alınırsa o günün 30.000 TL'sinin, bugünün 300.000 TL'sinden çok daha yüksek bir satın alma değerine sahip olduğu ve bu nedenle de getirilmek istenen sınırın çok kısa bir sürede enflasyon tarafından aşın-

**EDAK Yönetim Kurulu
Başkanı Murahhas Üye**

dırılacağı açıktır.

— Arttırılacak sermaye avansı: Daha önce 60.000 TL olan bu rakam 1983 Mart ayında yapılan son genel kurulda kurulan komisyon kararıyla 120.000 TL'ya çıkarılmış olup, artmış miktarı ile birlikte bile tüm diğer kooperatiflerin en düşük seviyesindedir.

— Bir önceki yıl oluşup genel kurulca dağıtılma kararı verilmiş olan risturn'lar: Yıl sonunda yapılan bilançoda gelir-gider farkı olduğu takdirde ve genel kurul risturn dağıtma kararı verdiyse, dağıtma tarihine kadar bu paralar sermaye kaynağı oluşturmaktadır.

— Aynı yıl içinde oluşan gelir-gider farkları: Yapılan alış-veriş sırasında eğer zararına satış yapılmıyorsa sürekli bir fark oluşmaktadır. Bu farkta sermaye kaynağına eklenmektedir.

Son iki maddede sözü edilen kaynakların oluşabilmesi bazı koşullara bağlıdır. Bilindiği gibi EDAK ticari depolara oranla yüksek iskonto vermeyi ilke edinmiştir. Bu durumda yıl sonu gelir gider farkı en düşük düzeyde gerçekleşmektedir. Yıl içinde verilen iskonto ile yıl sonunda oluşan gelir gider far-

kı terazinin iki kefesinde gibidir. Biri artarsa diğeri eksilir. İskontoları yüksek tutmak ilkesi sermaye kaynağına katkıda bulunacak iki etkeni zayıflatmaktadır. Ancak sağladığı yararlar göz atılınca bu yöntemin doğruluğu ortaya çıkar. Yararları şunlardır:

1— Ortakların EDAK ile mümkün olan en yüksek ciroyu yapmaya özendirilmesi,

2— Ortak olmamış olan eczacıların EDAK'a ortak olmaya özendirilmesi,

3— Ticari depoların iskonto oranlarını rekabet nedeniyle yüksek tutmaları yoluyla gerek EDAK ortaklarının, gerekse ortak olmayan eczacıların çıkarının korunması,

4— Erken ödemeye verilen fazla iskonto ile sermaye devir hızını arttırarak, yeni kaynak yaratmak, yaratılan bu yeni kaynakla yeniden ilaç temin ederek ciroyu arttırmak, böylece ciro/gider oranında, giderin payı azalacağından geliri fazlalattırarak.

1983 yılı rakamlarına bakıldığında bu sonuçların alındığı görülmektedir. Ancak bu sevindirici sonuçların kooperatif gelir gider farkının en düşük düzeyde oluşmasına ve önemli bir özkaynak olan kurum kazancından sermaye olarak yararlanma olanağını or-

tadan kaldırdığına yeniden işaret etmek isteriz. Bu durumda kurum kazancı ile desteklenmeyen özkaynak enflasyon karşısında yıpranmaktadır. Enflasyonun sürekli olduğu dikkate alınır, EDAK sabit sermayesi enflasyon oranı kadar alım gücü kaybına uğramaktadır. Bu kaybı ortadan kaldırmak için beş yılda iki kez sermaye arttırmak zorunda kalınmıştır. Aynı beş yılda ilaç fiyat artış oranları toplamının % 300-400 arasında olduğu düşünülürse durum daha da açıklık kazanır.

Öte yandan, kuruluştan bu yana ortaklığı süren arkadaşlarımız, EDAK'taki sermaye katılımlarını salt iskonto farkıyla bir veya birkaç kere geri almış durumdadırlar. Bunu biraz açabilmek için örnekleyelim. 1983 yılının verileri ile, EDAK'ta ortak başına yıllık ciro 2 Milyon TL'dir. Ticari depoların aynı vadelere verdikleri iskontolarla EDAK iskontoları karşılaştırıldığında, yıllık oran:

1— Haftalık peşin çalışan ortak 80.000 TL,

2— %12 diliminde çalışan ortak, 40.000 TL,

3— Aylık % 8 iskonto ile çalışan ortak % 1 iskonto farkından 20.000 TL'yi bir yıl içinde geri almaktadırlar. Buna ek

olarak ortak başına 30.000 TL sı ortalamasında 1983 yılı gelir gider farkı oluşmuştur.

EDAK'taki sermaye katılımlarımızın 1983 yılında 90.000 TL olduğu düşünülürse, bu katılımımızın bir yılda sağlamış olduğu gelir:

— Peşin çalışanlar için:
 $80.000 + 30.000 = 110.000$ TL
ile % 22

— % 12'li çalışanlar için:
 $40.000 + 30.000 = 70.000$ TL
ile % 78

— Aylık çalışanlar için:
 $20.000 + 30.000 = 50.000$ TL
ile % 56 oranlarındadır. Ortalamanın üzerinde alış veriş yapmış ortaklarda bu değerler çok daha yukarı çizgilerde oluşmuştur. Örneğin 1983 yılında EDAK'la çalışması 4 Milyon çizgisinde gerçekleşmiş bulunan ortak için bu değerler iki misli 6 Milyon çizgisindeki ortaklar için üç misli olmuştur ve bu çizgilerde çalışan önemli sayıda ortağımız vardır.

Görüldüğü gibi EDAK'taki yatırımımız getirdiği gelir olarak verimli bir yatırımdır. Bu verimliliği arttırmanın yolu ise ortakların EDAK'la yaptıkları alış verişini arttırmaktan geçer.

Bu gün bir eczanenin rafında bir kaç milyon lira ile ifa-

de edilen bir yatırım mevcuttur. Bu yatırımın verimliliği ile EDAK'taki katılımımızın verimliliği karşılaştırıldığında aradaki farkın EDAK lehine olduğunu söylemeye bile gerek yoktur.

EDAK'ta ortak başına katılımın artması depomuzun çeşit ve miktarca daha yeterli bir düzeye ulaşmasına neden olacaktır. Çeşit ve miktarca yeterli düzeye gelindiğinde ise ortak başına ciro ve gelir artacaktır. Birkaç milyon TL. lik yatırımımız eczanelerimizin raflarında atıl beklerken, EDAK'taki gününde gelir getiren meslek onurumuzu yeniden kazanmamızı sağlayan 150.000 TL. lik katılımımızı çok görmeyelim. EDAK'tan beklediklerimizin bizim maddi ve manevi katkılarımızla gerçekleşeceğini unutmamalıyız.

Eczacı Kooperatifleri olgusu bize şimdilik ecza depoculuğunu öğretmiş ve depoculuk kazancını eczacı kâr oranlarını arttıran bir etken olarak bünyemize almamızı sağlamıştır.

Savımız üretimden, dağıtım kadar mesleğimizin tüm alanlarında eczacının etkin bir güç olmasını sağlamaktır.

Bunu sağlayacağızda...

Ortaçağ İslâm Medeniyeti Eczacılığına Bir Bakış

Doç. Dr. Ali Haydar BAYAT(x)

GİRİŞ:

Günümüz ilimleri ile 5000 yıl önceki Mezopotamya ve Mısır medeniyetleri arasında tam bir tarihî devamlılık vardır. Bu devamlılıktaki kopukluklar çeşitli temas ve tercümeier yoluyla telâfi edilmiştir.

Tarih çağları arasında genellikle karanlık bir devir olarak kabul edilen Ortaçağ'da, insanlığın gelişmesini bir bütün olarak ele alıp, Avrupa'yı dünyanın merkezi saymaktan vazgeçersek VII-XIV. yüzyıllar arasında dünya kara bir boşluk içinde olmayıp, c sırada yeryüzünün en parlak medeniyetlerinden birini yaşamaktaydı; bu İslâm medeniyetiydi (4/c).

İslâmiyet'in yüz yıl gibi kısa bir zamanda İspanya'dan Endonezya'ya kadar içinde çeşitli milletleri barındıran geniş bir sahada yayılması sonucu, bu ülkeler arasındaki siyasî, dinî, iktisadî engellerin yıkılmasıyla eski ve yeni medeniyet ürünlerinin kaynaşması mümkün olmuş, ilim dili olarak da Arapça'dan müş-

tereken kullanılmasıyla eski medeniyet eserlerinin 200 yılda planlı ve programlı bir şekilde Arapça'ya aktarılmasıyla ilmi bilgiler kısa zamanda çok uzak mesafelere aktarılmıştır. Bu arada İslâm bilim adamları matematik, cebir, geometri, astronomi, optik, kimya ve tıp, eczacılık alanlarında Yunan üstadlarının alanlarını inanılmaz bir şekilde genişletmişlerdi (4/a).

Sonuç olarak da İslâm dünyası Ortaçağ boyunca yeryüzünün ilim bakımından en üstün topluluğu haline geldi. Tarihçi C. Cahen Ortaçağ'da İslâm dünyasındaki bilimsel canlılığın, aynı dönem Avrupa ve Bizans ile karşılaştırıldığında, hayranlık verici bir şaşkınlık yarattığını ifade eder (2).

İslâm Medeniyetinde Eczacılık :

VIII. yüzyıldan itibaren İslâm ülkeleri kültür ve ilmin merkezleri olması yanında Uzak Doğu, Hindistan, Afrika ticaret yollarını ele geçirdiklerinden Ortaçağ dünya ticaretinde tek söz sahibi olmuşlardı. İslâm ülkelerine Çin, Hint, Seylan, Malâya, Sumatra, Ben-

* E.Ü. Tıp Fak. Tıp Tarihi ve Deontoloji Ana Bilim Dalı Bşk.

gal ve Afrika'dan bu yörelere has çok sayıda bitkisel ve hayvansal ilaçlar taşınmaktaydı. Bunlar arasında râvent, kâfur, sinameki, sandal ağacı, demir hindi, hindistan cevizi, karanfil, amber, arap sakızı, kudret helvası... bulunmaktaydı (7/a, 9).

Başlangıç döneminde ilaç olarak kullanılan maddelerin sınırlı sayıda olmasından dolayı eczacılığı, her yerde olduğu gibi ilaç ham maddelerini temin eden ot ve kök toplayıcıların yardımıyla hekimler üstlenmişti.

Çeşitli yerlerden çok sayıda yeni ilaç ve ham maddenin İslâm dünyasına girmesiyle ilaçların sayısında büyük bir artış olmanın yanında bazen yüzden fazla maddeyi içeren formüllerin ortaya çıkması bunların hazırlanmasının büyük bir zaman alması ve bu alandaki bilgilerin birçok hekimin kapasitesini aşması sebebiyle bir iş bölümünün mecburiyeti ortaya çıkmış; ilaçlarla uğraşan yeni bir meslek olarak eczacılık ve eczahaneler ilim dünyasına kazandırılmıştır (7/a).

İslâm dünyasında ilk eczahane Abbasiler döneminde 754 tarihinde Bağdad'ta açılmış ve kısa zamanda sayıları çoğalarak bütün İslâm dünyasına yayılmıştır. Eczahanelerin toplum hayatındaki önemi dev-

letçe çok iyi bilindiğinden; onların çalışmaları tamamen serbest bırakılmamıştı. Devlet zaman zaman ilaç ücretlerinin kontrolünü, ilaçların formülüne uygun hazırlanıp hazırlanmadığının tesbiti amacıyla özel müfettişleriyle eczahaneleri kontrolü altında tutmaktaydı. Bunun yanında küçük yerleşme merkezlerindeki eczahanelerde de her çeşit ilacın bulundurulmasına çalışılırdı (1, 3, 8, 10).

Bu dönemde birçok hekim, yeni ortaya atılan ilaçların araştırılmasında büyük gayret sarfetmişler ve tıbbî bitkilere ait daha önceki Hint ve Yunan eserlerinin çevirilerine kendileri birçok yeni tıbbî bitkiyi ve formülü ilâve ederek bu dalı olabildiğince zenginleştirmişlerdir. Yeni formüller içinde ortaya konan ilaçlar o günün tedavi üniteleri olan hastahanelerde hekimler tarafından denenmekte ve faydalı olduğu tesbit edilenler, hekimlerin yazdıkları eserlere aktarılarak bir resmîyet kazanmaktaydı (7).

İslâm dünyasında ilaç olarak kullanılabilen bitkileri inceleyen ve bu amaçla İspanya'dan Anadolu'ya kadar çok geniş bir alanda bizzat yaptığı araştırmalar ile yüzelli eski kaynaktan faydalanarak ortaya koyduğu eserle büyük bir

şöhret olan İbn Baytar'dır (1, 6). İbn Baytar bu eserinde üç-yüzü o zamana kadar bilinmeyen 1400 tıbbî bitkiden bahseder. Bu eser tartışmasız Ortaçağ'ın en büyük tıbbî bitkiler kitabı idi (9).

Müslüman eczacılar ilâçlarını hazırlarken o zamana kadar bilinmeyen birçok yeni teknik ve araçları geliştirmişlerdir. Bunlar arasında distilasyon ve bunun için imbik kullanımı, filtrasyon, evaporasyon gibi ince teknikler sayılabilir (9, 12). Eskiden beri kullanılan ilâç şekillerinin yanında, kullanımı daha kolay olan altın ve gümüş renk yaldızlı haplar, güzel kokulu bir şurup olan julep (culâp) meyve özünün bal ile karıştırılmasından elde edilen koyu kıvamlı bir macun olan rub (Rubb), belirli bir formüle göre su içinde karışımı yapılan ve şeker ilâvesiyle tatlandırılmış ve genellikle özel bir şifa verici ilâç katılmış sıvı karışımları olan Syrop (Şarab) da eczacılığa Müslümanların hediyeleridir (7).

Eczacılıktaki bu gelişmeler kimya ve botanik alanındaki çok yönlü çalışmalarla sağlanmıştır. Kimya çalışmalarıyla nitrik asit, sülfürük asit, nişadır ruhu, tuz ruhu, cehennem taşı, oksit de zinc, potasyum nitrat, boraks ve daha bir çok bileşikler bu devirde keşfedil-

miştir (12).

Ortaçağda karanlık içinde bulunan Avrupa, XII. yy. dan itibaren, ilim adamlarının bir taraftan kiliseyle mücadele etmeye çalışmaları, diğer taraftan da o sıralarda dünya ilim ve medeniyetinin merkezi olan İslâm dünyasında yazılan tıp ve eczacılığa ait eserleri tercümeleriyle kendini yenileyerek rönesansını yaptı. Yani bu günkü Batı tıbbının ve eczacılığının temelinde İslâm tıp ve eczacılığı yatmaktadır. Bu gerçeği Batılı kültür tarihçileri itiraf etmektedirler. Daha XVII. yy. da Volter «Bu gün çok ileri bir seviyeye gelen kimya ve eczacılık Müslymanların malıdır. Biz Müslymanlara, Hipokrat ve Galen okullarının ilâçlarının daha tath ve daha şifalı, «Minoratif» denilen birçok şekillerini borçluyuz» (11) demektedir.

XII. yüzyıldan itibaren, İslâm tıp klasiklerinin Avrupa' da Lâtinceye çevrilmesiyle diğer bilim dallarında olduğu gibi kimya ve eczacılığa ait çok sayıda Arapça kaynaklı teknik terim Avrupa dillerine geçti. Bunlardan alambic, aldehyd, alkali, alcohol, aloe, anilin, antimon, balsam, café, colton, elixir, ether, haschisch, julep, galgant, kampfer, muscat, myrrhe, natrium, rub, senna, syrop, saccharin, safran, soda, tamarinde, tutti,

zucker sayılabilir (7).

Yine yukarıdaki terimler gibi Ortaçağ Lâtincesinde baş ağrısı anlamına gelen «soda» ve baş ağrısı ilacı olarak da «sodanum» şeklini alan terim, şiddetli baş ağrıları için Arapça'da kullanılan «suda kelimesinden gelmekteydi (6/a).

İslâm dünyasının çeşitli kimyasal madde ve ilaçlarını satan attarlarını Avrupalılar Haçlı Seferleri sırasında tanıdılar ve onlardan bu tıbbî ilaçları öğrenerek Avrupa'ya tattılar (6/b, 7). Bu tanıma sırasında bilhassa İtalya'nın Yakın-Doğu ile başlıca ticari konularından biri İslâm eczacılığına ait ilaçların ithalatı teşkil etmekteydi (9).

Kaynakça:

1. Abdurrahman Ahmed: Garbın İslâmdan öğrendikleri, İst., 1968, s. 44, 45, 74-75.
2. Avcioğlu, Doğan: Türklerin tarihi C. II, Tekin Yayınevi, İst., 1979, s. 1198.
3. Bammat, Haydar: İslâmın çehresi (Terc. D. Fehmi Giritle), Sancak yayınları, İst., 1975, s. 159.
4. Garaudy, Roger: İslâmın vâdettikleri (Terc. Nezh Uzel), Pınar yayınları, İst., 1983, s. a) 36, b) 118, c) 122.
5. Grénard, Fernand: Asya'nın yükselişi ve düşüşü, 1000 temel eser, Ank., 1970, s. 36.
6. Hitti, Philip: Siyasî ve kültürel İslâm tarihi (Terc. Salih Tuğ), Boğaziçi yayınları, İst., 1980, s. a) 920, b) 1068.
7. Hunke, Sigrid: Avrupa'nın üzerine doğan İslâm güneşi (Terc. Servet Sezgin) Bedir yayınevi, İst., 1972, s. 234.
8. Mayerhof, Max: İslâm medeniyeti tarihinde fen ve tıp, (Terc. Ö. Rıza Doğrul), İst., 1935, s. 39.
9. Mez - Mangold, Ljdia: A. History of drugs, Basle, 1971, s. 49.
10. Şemseddin Sami: İslâm medeniyeti (Sad. Fahri Erdem), Hafe yayınevi, İst., 1980, s. 67.
11. Voltaire: Türkler, Müslümanlar ve ötekiler, İş Bankası yayınları, Ank., 1969, s. 13.
12. Zeydan, Corci: İslâm medeniyeti tarihi C.) (Terc. Zeki Megamiz), Üçdal Neşriyat, İst., 1973, S. 393-397.